

UIT DE INDISCHE JOURNALISTIEK.

I.

Van voor 30 jaar.

Het is wel merkwaardig, ofschoon licht-begrijpelijk tevens, dat in het kleine wereldje der Indische journalistiek, nog nooit iemand eigenlijk gezegde mémoires heeft uitgegeven, nog veel minder eene geschiedenis van het vak heeft nagelaten, ofschoon dit toch wel zeer bijzonder interessant zou kunnen zijn. Verscheidene prominente figuren hebben wel de wensch kenbaar gemaakt, zich aan dit werk te wijden, zoodra zij zich uit de practijk van het vak zouden hebben teruggetrokken, maar noch Van Geuns, noch Wybrands noch Zaalberg heeft de kans gekregen. Van een rustigen ouden dag genietend, een historisch overzicht te geven, of zelfs maar mémoires neer te schrijven.

Ook thans is er nog wel een enkele prominente te vinden, die het zou kunnen, doch het zal wellicht ten slotte aan eenen buitenstaander voorbehouden blijven, om mogelijk in den vorm van een academisch proefschrift de bouwstoffen bijeen te brengen, waaruit het gebouw van het Indische dagbladwezen tenslotte werd opgetrokken.

Een steentje bij te dragen voor den arbeid van dien toekomstigen auteur, zij dus ons doel bij het neerschrijven der hiervolgende karakteristiekjes uit de practijk der Indische journalistiek van een dertig, veertig jaar geleden.

Tot goed begrip van den tijd, dienen wij eerst nog een greep terug te doen tot de periode van 1884 tot '88, toen Otto van Rees Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië was en Mr. J. P. Sprenger van Eyk minister van koloniën.

Wie was deze Sprenger van Eyk? — iemand die zijne carrière gemaakt had bij de Registratie in Nederland en eerst op lateren leeftijd naar Indië werd uitgezonden, als lid van den Raad van Indië, om daarin financieele adviezen te geven. Naar Nederland teruggekeerd, werd hij minister, doch het zal bij den lezer wel geene verwondering baren, dat zijne kennis, betreffende Indië, nooit is uitgekomen boven het peil der wetenschap, wat een en ander kostte! Hoofdzakelijk hieraan viel dan ook toe te schrijven, dat in die jaren, om meer precies te wezen, in Januari '88, de z.g. geconcentreerde linie in Atjeh werd voltooid. Nu kon minister Sprenger van Eyk in de Kamer precies vertellen, wat onze actie, of beter gezegd ons gebrek aan actie in Atjeh jaarlijks kostte.

Er kwamen weliswaar enkele imponderabilia bij, als b.v. de berri-berri en dat was natuurlijk erg vervelend voor den minister, doch dienaangaande vertelde hij der Kamer, dat eene geneeskundige commissie was uitgezonden en meer moest men nu maar liever niet vragen, want meer wist Zijne Excellentie heusch niet.

De commissie was de commissie-Pekelharing, ongetwijfeld dus bestaande uit knappe medici, doch men bestrijdt een epidemische, kwaal nu eenmaal niet afdoende met eene commissie, hoe knap de deelnemers stuk voor stuk ook zijn. Men kwam dan ook natuurlijk geen haar verder, maar men wist nu tenminste wat het kostte en dat was alles, wat den minister belang inboezemde.

Geen wonder, dat in de journalistiek dier dagen de bewondering voor dezen bewindsman gering mocht worden genoemd. Van Kesteren schreef in de Indische Gids o.a. hoe zoowel Sprenger van Eyk, als Van Rees zich overtuigd hielden, dat Indie niets meer waard was, maar nog net goed genoeg, om een glas champagne te ledigen op het lijkfeest, tot welke half-smartelijke, half-feestelijke bezigheid zij zich dan ook bepaalden.

Bij het beschouwen van den journalistiek dier dagen, valt al zoo dadelijk op, dat op de (Indische) bladen en periodieken uit dien tijd de Fransche definitie nog geheel van toepassing was: "U'n journal est un monsieur". Den uitgever liet het volkomen koud, wat zijn redacteur geliefde neer te pennen, wanneer er slechts behoorlijk dividend gemaakt werd. De redacteur diende dus wel uit te gaan van de zinspreuk: "Tous les genres sont bons, hors le genre ennuyeux" en dit had, als vanzelf, tengevolge, dat men zich als het ware spitste op het vinden van den allerscherpsten vorm, waarin de zoo broodnoodige critiek kan worden gegoten.

Dat er gegronde reden voor critiek was, zal men, gezien het bovenstaande, wel niet willen ontkennen. Er gebeurde in die jaren in Indië weinig, te weinig, naar het oordeel van velen en de tijd heeft hen in het gelijk gesteld. En wat er dan nog gebeurde, was alles geheim en dat werkt irriteerend. Wij meenen hiermede de drie voornaamste redenen te hebben weergegeven, welke geleid hebben tot het ontstaan dier meest-merkwaardige periode in de Nederlandsch-Indische journalistiek, die van het overwegend persoonlijk element der leidende redacteuren.

Gouverneur-Generaal Pynacker Hordyk, die in September '88 Van Rees opvolgde, moet zich, tegenover den toenmaligen vice-president van den Raad van Indië, Groeneveldt, eens als volgt hebben uitgelaten:

"Nog in Nederland zijnde, heb ik weinig bewondering gehad voor

de beslissing van mijnen ambtsvoorganger Van Rees, die de drukkerij van de Javabode liet sluiten, omdat het blad een artikel "Heilige Oorlog" gepubliceerd had, dat als rechtaf-opruierend werd aangemerkt.

"Maar nu ik hier ben en dag in, dag uit lees, wat zij durven schrijven, nu zou ik wel alle drukkerijen willen sluiten!"

De toenmalige vice-president moet een sceptisch en cynisch mensch geweest zijn; hij antwoordde althans:

"Och, Excellentie, ik ben nu eenmaal begonnen als Chineesch tolk en heb het geboerd tot vice-president van den Raad en ben dus nooit zoo in de gelegenheid geweest, doch wanneer ik van buitenaf het regeeringsbeleid in Indië zou gadeslaan en een krant zou redigeeren, dan schold ik Uwe Excellentie ongetwijfeld dag aan dag de huid vol".

Zij deden het dan ook allemaal; over de diagnose van de kwaal, waaraan het Indisch beleid lijdende was, bestond weinig of geen verschil vanopinie, doch bij het aanbevelen der hoog-noodzakelijke therapie, ontstond de differentiatie, welke aanleiding gaf tot bittere polemieken, niet zelden ontaardend in persoonlijk gescheld, dat, in de beste gevallen, misschien wel-vermakelijk was, doch het punt, waarom de strijd ontbrand was, volstrekt niet meer nader belichtte.

Zoo wordt het dan begrijpelijk, dat iemand als Brooshoofd in zijn afscheidsartikel kon schrijven: Dit afscheid kost mij geen tranen, want het is, om het maar eens ronduit te zeggen, "een baantje", om in dit land journalist en leider van een dagblad te zijn. En dat is geenszins de schuld van de directies en evenmin van de lezers en zelfs niet van de regeering, maar dat is bovenal de schuld van de collega's, want dat is hier in Indië een zoodjel! Na twee maal acht jaren journalistiek in dit land voel ik mij dan ook als iemand, die lang op reis geweest is en zich al dien tijd niet heeft kunnen baden, of verschoonen en die nu eindelijk weer de weelde zal gaan kennen van een frisch bad en schoon ondergoed".

Dit testimonium getuigde zeker niet van veel waardeering voor de collega's, doch het bleek gelukkig niet-onherroepelijk.

In Holland had B. geen succes met een, door hem geredigeerd, blaadje en in Indië was men niet tevreden over zijn opvolger. Scheltema had ongetwijfeld talent, doch was zeer lastig van humeur, hetgeen ook tot uiting kwam in zijne redactie-voering, hetgeen hem de bijnaam bezorgde van "Scheld jij maar". Zijn, voor 8 jaar gesloten, contract werd, met het uitbetalen eener schadeloosstelling, verbroken en Brooshoofd nam, na drie jaren zijn ouden zetel weder in en, naar hij schreef: "Met groot genoegen". Toch waren de collega's nog dezelfde.

UIT DE INDISCHE JOURNALISTIEK.

II (Slot).

Van voor 30 jaar.

Medewerkers had een Indisch dagblad in dien tijd slechts zelden. In de "Locomotief" verschenen de "Brieven van een Wedonopensioen", welke, naar later bekend geworden is, van de hand van prof.dr.C. Snouck Hurgronje waren en als het ware de voorlopers van de "Brieven van opheffer" in het Bataviaasch Handelsblad, in de jaren 1911-'13, van de hand van resident Gonggrijp.

Wel schreef de redacteur vaak diverse genres, soms onder diverse schuilnamen, doch iedereen wist toch zeer wel, wie er aan het woord was. Zoo schreef de oude heer Tersteeg, niet de, het vorig jaar in Amsterdam overledene, maar zijn voorganger, die een stevige dertig jaren terug de Javabode redigeerde, daarin de buitenlandsche overzichten, welke algemeen groote waardeering vonden. Thans moet zoiets schier tot de onmogelijkheden gerekend worden, omdat men den schrijver dier overzichten heden ten dage den eisch stelt, persoonlijk contact te onderhouden met de Geneefsche en andere conferenties, om maar iets op te noemen.

Ook de redacteur van het Bataviaasch Nieuwsblad, P.A.Daum, schreef, als bekend, onder het pseudoniem Maurits, romans, welke als feuilleton, in zijn blad werden afgedrukt.

Wij zijn nu de jaren '91 en '92 genaderd, toen mr.W.K. baron van Dedem minister van Koloniën was, Mr.C.Pijnacker Hordijk Gouverneur-Generaal en overste F.Pompe van Meerdervoort Civiel en Militair Gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden, als opvolger van generaal H.K.F. van Teyn. Reeds in die jaren was volkomen juist, wat generaal van Heutsz later, in zijne brochure "De onderwerping van Atjeh" aldus formuleerde: "De Atjeh-oorlog knaagt aan ons koloniaal bezit, hij moet eindigen. Laten wij eindelijk aan de beschaafde wereld toonen, dat wij daartoe in staat zijn".

Het zal dus wel zonder meer duidelijk zijn, dat ook de Indische pers in die dagen zich veelvuldig bezig hield met dit hoofdprobleem der koloniale politiek.

Het was mede in deze dagen, dat dr.C.Snouck Hurgronje zijn onderzoek instelde naar de werking van de instellingen van den Islam in Atjeh, welk onderzoek leidde tot zijn "Verslag omtrent den religieus-politiekten toestand in Atjeh". Uiteraard was dit verslag alweer geheim en er kwamen nogal scherpe uitlatingen in voor aan het adres van den vice-president van den Raad van Indië, Der Kinderen en diens secretaris Van den Berg, die zich tot taak gesteld hadden, den generaal Van der Heyden af te breken, doch

daarbij blijk gegeven hadden van eene onkunde, welke ten hemel schreide.

De Indische regeering wenschte echter ditmaal, o, wonder, de conclusies van haren adviseur bekend te stellen, doch, waar het verslag uitsluitend de actueele kwestie betrof, waarnaast nog ethnografisch en historisch materiaal voorhanden was, werd daarmede het verslag gecombineerd en verscheen het eerste deel van "De Atjehers". Daarin kwam, zij het in verzachten vorm, ook de critiek voor op de beide bedillers van generaal Van der Heyden en dezen togen naar het departement in Den Haag, om zich te beklagen over het pak voor de broek, dat zij in "De Atjehers" hadden gekregen. Minister Van Dedem vond dit nu ook erg en de nieuwe Gouverneur-Generaal, Jhr. C.H.A. van der Wijck, die in October '93 Mr. C. Pijnacker Hordijk was opgevolgd, kreeg de opdracht, ervoor te waken, dat in het tweede deel geene persoonlijkheden meer zouden voorkomen. Snouck weigerde natuurlijk, verwees eenerzijds naar het feit, dat Pijnacker Hordijk het verslag had willen publiceeren, waarin de bedoelde critiek nog veel scherper geformuleerd was en verklaarde anderzijds, het tweede deel desnoods particulier te zullen uitgeven.

Men kwam tot het compromis, op aanraden van den vice-president van den Raad van Indië, dat voor in het tweede deel eene kleine verklaring zou worden afgedrukt, dat publicatie vanwege de regeering van wetenschappelijk werk geene verantwoordelijkheid der regeering voor den inhoud impliceert. Men zou dan deze kleine verklaring doen teekenen door den tweeden Gouvernements-secretaris, omdat Van der Wijk die heele verklaring idioot vond, want vanzelf sprekend. Tenslotte gaf hij echter toe, omdat de verklaring den minister zou doen zien, dat er iets "gedaan" was.

Maar wie dit alles niet wist en ook niet kon weten, was P.A. Daum. Hij onderstelde, dat de publicatie van het tweede deel zou worden belet en geraakte daarvan buiten zichzelf van verontwaardiging. Het is toch werkelijk een schandaal, schreef hij, dat praatjes van een paar, in hun hemd gezette, ambtenaren op het departement voldoende zijn om de publicatie te onderdrukken van het tweede deel van een standaardwerk waarvan er hoogstens één in een gansche eeuw verschijnt.

Doch de heer Daum wist op het oogenblik, dat hij in eerlijke verontwaardiging uitbarstte, nog iets niet en wel, dat hij in dat vurig-verbeide tweede deel zelve een pak voor de broek zou krijgen in een noot, waarin den romancier Maurits werd verweten, te

schrijven over het Inlandsche leven, waarvan zelfs het a.b.c. hem nog niet bekend was.

Het volgend jaar, toen het tweede deel verscheen, wist hij het wèl.

En toen beoordeelde dezelfde P.A. Daum in het Bat. Nieuwsblad dit tweede deel, als een werk vol geleerdheid, doch met weinig wijsheid, enz.

Gekwetste ijdelheid uiteraard, doch het merkwaardige is, dat een man, als Daum, die toch wezenlijk een begaafd en knap iemand was, zoo plotseling het omgekeerde neerschreef van datgene, waar hij zich een jaar geleden zoozeer voor had opgewonden.

Of hij er misschien op rekende, dat zijne lezers dat wel weer vergeten zouden zijn? Men heeft deze onderstelling natuurlijk gewaagd, doch wij voor ons gelooven daar zoozeer niet aan. Wij zien er veeleer de fout van het stelsel in. De krant was een meneer en die meneer kon zich gevleid achten, doch ook miskend. De krant was de getrouw afspiegeling van den mensch. Dat maakte de krant meer levend, dan zij, in den tegenwoordigen tijd ooit meer zal kunnen worden, doch het impliceerde tevens, dat het dagblad van toen ook reageerde, gelijk een mensch dat pleegt te doen. De journalisten waren toch op de eerste plaats menschen, met menschenlijke ijdelheden, menschenlijke zwakheden en menschenlijke fouten, die boos werden, als ieder ander, als zij hun werk — in eigen oogen dan — miskend zagen. En die boosheid weerspiegelde zich dan onverwijld in de krant, omdat die krant immers niets anders was, dan de meneer die op dien dag boos was, want gekrenkt in zijn eigenliefde.

Zoo zien wij de oplossing van het, van dezen tijd uit bezien, raadselachtige in zulke tegenstrijdige uitingen en wij zien dit vermoedelijk, omdat wij het slot dier periode van persoonlijke journalistiek hebben meegemaakt, de periode Van Geuns, Schimmel, Wybrands, Zaalberg.

Wij zijn met onze beschouwing nu zoowat tot dien tijd gevorderd, maar zullen er voorloopig niet verder op ingaan.

Een Indisch dagblad van heden is — op wellicht een enkele uitzondering na — niet een meneer meer, doch een geordend en gelijkgericht conglomeraat van meeningen, welke echter allen een leidend richtsnoer in het oog houden. Althans, zoo behoort het te wezen.

Maar in dien ouden tijd was er toch één ding, dat men vóór had op tegenwoordig en dat wel eens te veel uit het oog verloren wordt, als men zich, zelfgenoegzaam, spiegelt aan den, sedert tot stand gekomen, vooruitgang: die oude kranten lééfdén!

Zij leefden, niet zooals een fabriek kan leven, of desnoods eene vergadering, maar zooals een mensch leeft, gezond-pulseerend en op zijn levendigst reageerend, misschien vaak te sanguinisch, te onbeheerscht, maar levend, rechtstreeks-levend!
